

DOI: 10.32347/2076-815X.2024.85.420-432

УДК 711

к.т.н. Михайлик О.О.,
mykhailykolga@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3648-9410,
Київський національний університет будівництва і архітектури

МІСТОБУДІВНЕ ОСВОЄННЯ ПРИБЕРЕЖНИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ЗОНИ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ

Розглянуто містобудівну функцію прибережних територій, як зон громадського простору міста. Висвітлено проблему браку комфортних, безпечних, доступних всім міських громадських просторів на прибережних територіях річок в містах України. Зазначено важливість фахової організації міських прибережних зон зі створенням ландшафтно-рекреаційних територій, місцями відпочинку та спілкування, заняття спортом, туристичних атракцій, зелених коридорів набережних, природних оазисів урбанізованого середовища. Зроблено акцент на презентаційній функції прибережної зони в містах. Наведено приклади набережних Венеції, Будапешту, Братислави, Відня, як візитівок міста, де вирує активне громадське життя. Висвітлено досвід містобудівної організації прибережної зони громадської забудови придунайських міст Німеччини.

Ключові слова: громадський простір; презентаційна функція; містобудівне освоєння; прибережна територія; прибережна зона; Дунай; Венеція; Будапешт; Братислава; Відень; Слов'янська набережна.

Вступ. З давніх часів поселення людей виникали саме на берегах річок, бо річки були фортифікаційним захистом, шляхами сполучення з іншими поселеннями, годувальниками (питна вода та рибацьтво), місцем відпочинку та підживленням сили природи, окрасою довкілля. Річки мають й сакральне значення, володіючи потужною силою стихії води. Богиня Дана, яка є уособленням первісних вод, покровителькою річок, струмків, водойм, який молилися наші пращури-язичники, дала назву багатьом річкам – Данастра (Дністер), Данай (Дунай), Данапр (Дніпро) тощо. Сила річок формувала, збагачувала та зміцнювала етноси. Великі річки народжували великі цивілізації. На Дніпрі-Борисфені народився центр древньої Русі - Київ, а дніпрові пороги з прекрасним ландшафтом до початку ХХ століття були візитівкою України [1]. Наявність в містах річкових екосистем є природним багатством. Сприяючи розбудові міського середовища, річки ставали головним планувальним вектором, його природним каркасом, джерелом сприятливого мікроклімату,

водопостачання, місцем природної сили в урбанізованому середовищі та об'єктом презентації міста.

Постановка проблеми. Проблемам урбанізованих прибережних зон недостатньо приділено уваги в теорії та практиці містобудування: деградовані, засмічені прибережні території наших міст та сіл сприяють деградації річища внаслідок природних взаємозв'язків річкової екосистеми. Проблемою є обмеження прибережних зон парканами, які ізолюють приватні елітні оселі, готелі, ресторани, де немає доступу всіх громадян до земель водного фонду, що є порушенням прав громадян. Натомість фахово облаштовані прибережні зони виконують функцію презентативних громадських просторів міст з виразними архітектурними спорудами, цікавими атракціями, променадними маршрутами, велодоріжками, гідропарками та ландшафтно-рекреаційними локаціями для відпочинку, туризму, заняття спортом та місцями спілкування з природою всіх мешканців наших міст та населених пунктів. Прибережні території Братислави, Будапешту, Відня, придунайських міст Німеччини та італійської Венеції є прикладом вдалої містобудівної організації зон громадської забудови, тому проаналізуємо європейський досвід.

Аналіз досліджень та публікацій. Поодинокі вишукування вітчизняних науковців та фахівців висвітлюють спектр невирішених питань прибережних зон наших міст та заміських територій. Так Вадімов В., Вадімова А. в статті «Екосистемні передумови районування прирічкових територій України на основі басейнового підходу» розкриті екологічні засади екосистемного підходу до районування прирічкових територій на макро-, мезо- та мікрорівнях регіонального та міського планування [2]; Путерман Л. в статті «Місто та берегові зони» висвітлює фактори формування берегових зон міста, значення їх в планувальній структурі міста, вимоги до їхнього врахування на базі історико-містобудівного аналізу [3]; Тімохін В. в статті «Прогнозно-проектний потенціал розвитку прибережних територій Києва» розглянув проблеми розвитку прибережних територій Києва та запропонував напрямки й шляхи їх вирішення [4]; Кодін В. в статті «Напрями містобудівної реконструкції прирічкових територій в історичному центрі міста Харкова» розглянув містобудівні аспекти розвитку та вдосконалення прирічкових територій історичного Харкова і визначив напрями їх перспективного розвитку на основі історико-генетичного аналізу процесу формування культурних ландшафтів та забудови в історичному центрі міста [5]; Шебек Н. в статті «Прибережні території і природний розвиток міста» на прикладі Києва окреслив проблеми розділення частин міста природними водоймами та розглянув можливі підходи до об'єднання міського середовища за рахунок використання потенціалу прибережних територій [6]; Топчієв О. в своїй статті «Проблеми функціональної та планувальної

організації великого приморського міста (на прикладі Одеси) розглянув проблеми функціонально-планувальної організації приморських міст та напрями їх вирішення в сучасних соціально-економічних умовах [7]; Яцик А. вивчав природні особливості річкових екосистемі й присвятив цьому питанню чимало досліджень та наукових праць [8,9]. Дослідженню стану річок та їх прибережних територій в урбанізованому середовищі присвячено і наукові статті автора [10-16].

Метою даної публікації є аналіз містобудівної організації прибережних зон в українських найкрупніших містах та в містах Європи з точки зору міських презентаційних громадських просторів.

Основна частина. Прибережні території займають значну площу міст, користуються чималою популярністю населення – це і місця для відпочинку (тихого й активного), променаду, рибалки, перебування віч-на-віч з природою, тому потребують особливої уваги до їхнього містобудівного освоєння та облаштування. Комфортна та безпечна прибережна зона збагачує міську тканину (відкриті простори, панорамність), об'єднує мешканців (соціалізація), сприяє гуманізації міського середовища (екологічність). Через мости набережна стає спільним простором для мешканців різних частин міста. Підсилена зеленими насадженнями прибережна зона створює природний оазис в урбанізованому середовищі, тому є популярним місцем відпочинку містян. В багатьох містах прибережні зони є громадським простором, де активно вирує життя міста. А громадські простори виступають самоідентифікатором міста тому, що враження від міста майже на 90% складається на основі його громадських просторів. Прибережні території з облаштованими набережними, розвиненою інфраструктурою, зручними елементами благоустрою стають обличчям міста, його презентацією, зоною громадської забудови, що залучають мешканців до активного соціального життя в містах. Забезпечення охоронної зони водного об'єкту, організація благоустрою прибережної території, як громадського простору та його інтеграція в міську тканину є важливою задачею просторового планування. Прокладання транзитних магістральних вулиць через прибережну зону, організація тут виробничих територій за виключенням споруд водного господарства, скидання сміття, захаращеність, створення елітарних приватних осель, ресторанів, готелів, пляжів, що обнесені парканами і заважають доступу всіх громадян до земель водного фонду є неприпустимим на прибережних зонах.

Розглянемо містобудівну організацію прибережних зон найкрупніших міст України. Дніпрова набережна Києва на початках виконувала функцію громадського простору: Річковий вокзал, причал, ремонтні майстерні, ландшафтно-рекреаційна паркова та пляжна зони. З 90-х років ХХ століття ця

роль Дніпрової набережної почала втрачатися: зник водний транспорт, що постійно курсував по Дніпру, перестав функціонувати центральний міський пляж. Прогулянковим набережним, яких було відрізано від міста дорогами, (Русанівська та Дніпровська набережні, Поштова площа, Наводницький парк) наразі бракує озеленення, а деякі ділянки берега потребують розчищення від захаращеності. Дніпрова прибережна зона стає все більш елітарною зі спорудами дорогих готелів, ресторанами, яхт-клубами, приватними причалами та пляжами, які є закритими зонами й обнесені парканом, а набережне шосе є шумною магістраллю міського значення. На сьогодні прибережна зона Дніпра є ландшафтно-рекреаційною територією столиці: орієнтовна кількість відпочиваючих на Дніпровських островах в Києві в літній день в 2010 році становила 497,1 тис. осіб, а гідропаркові території Києва, які включають 7 парків із загальною площею 66 га, відвідують біля 132 тис. осіб. На сьогодні лише 15% берегової лінії Дніпра в межах Києва можна вважати загальнодоступною з належним рівнем комфорту. Перетворення Дніпрової набережної столиці в осередок елітного житла та транспортний коридор є збідненням міської тканини, втратою важливого громадського простору Києва [17,18].

Набережні річок в Харкові (Лопань, Харків) не є архітектурно організованими громадськими просторами, бо на відміну від західноєвропейського формування набережних парадними фасадами, в Харкові на прибережні території традиційно виходили задні двори складських і промислових зон [5].

Приморська Одеса є «безфасадною»: Приморський бульвар є звужений (довжина бульвару становить кількості метрів), знамениті потьомкінські сходи ведуть «в нікуди» (не мають прямого виходу до моря, а ведуть до Морського вокзалу), велична будова оперного театру «відвернулася» від моря, прилеглі акваторії зайняті портовими гаванями [7].

Звернемося до європейського досвіду. Прибережні зони Белграду, Братислави, Будапешту, Відню є візитівкою цих європейських столиць - при згадуванні цих міст, візуалізуються саме прибережні зони Дунаю. Будапешт є прикладом розвитку міста в Центральній Європі, де міська тканина ілюструє важливі етапи історії столиці Угорщини, особливості її формування з нашаруванням спадщини різних культур. В Будапешті Дунай став містоформуючим фактором та презентацією міста - найкрасивіша панорама відкривається саме з річки, на березі якої розташовані будівлі угорського парламенту, академії, готичний замок Буди (св.1). За допомогою семи мостів через Дунай сучасний Будапешт було сформовано через об'єднання трьох стародавніх поселень - Пешту, Буди й Обуди. Панорама долини Дунаю, що відкривається із замку Буди та його околиць, є однією з найбільш мальовничих

і найвизначніших міських пейзажів Європи: у 1987 до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО під №400 внесено номінацію «Будапешт: береги Дунаю і замок Буди з околицями».

Світлина 1. Набережна Дунаю в Будапешті. Угорщина. Інтернетресурс

Над Дунаєм височить символ Словаччини та візитівка Братислави - Братиславський град, який здавна мав вигідне стратегічне положення, і є серцем столиці словаків (св.2). Новий міст, що було побудовано в 70-х роках минулого століття, сполучає два береги Дунаю Братислави і є унікальним: споруда не має звичних опор, а тримається на підвісних тросах; міст входить в четвірку найбільших підвісних мостів світу. На башті мосту, висотою 85 м, знаходиться оглядова площа та ресторан, в якому можна пообідати та насолодитися краєвидами. Цей громадський простір братиславського Дунаю є також презентативним для міста.

Світлина 2. Набережна Дунаю в Братиславі. Словаччина. Інтернетресурс.

Популярними серед туристів є придунайські міста Німеччини – Ульм (св.3,4), Інгольштадт, Регенсбург, Пассау (св.5), Тутлінген, Беурон, Шеер, Месскірх, Менген, Рідлінген, Зігмарінген тощо, де на набережних, які прокладені по двох берегах Дунаю, виходять парадні фасади старовинних будівель, історичні пам'ятники, розбиті сади (наприклад, в місті Ульм на площі 3 тис.м² був розбитий сад в 1970 р., де ростуть біля 200 видів троянд), проходять міські фестивалі, прокладено велодоріжки. Дунайський велосипедний маршрут довжиною в 600 км проходить через унікальні природні місця та культурні центри Німеччини; його поділено на 4 етапи різної складності, що закінчується в місті Пассау. Німецький Дунай вище Кельгейму не є міжнародним водним шляхом - будь-який моторизований судновий рух тут заборонено. Проте тут організуються подорожі на каное, каяках та невеликих човнах [19].

Світлина 3,4. Придунайське місто Ульм. Німеччина. Інтернетресурс

Світлина 5. Набережна Дунаю в Пассау. Німеччина. Інтернетресурс

Інколи річки стають каталізатором зміни тканини міського середовища. Так сталося з Віднем. Місто постійно затоплювалося водами гірської частини Дунаю; інколи під силою води руйнувалися мости та будинки. В 70-х роках ХХ століття на річці було створено складну систему з трьох складових – Дунаю

(Старого Дунаю), Нового Дунаю та Дунайського каналу. Насьогодні Старий Дунай представляє собою озеро з багаточисельними пляжами. Новий Дунай пов'язаний з великою річкою і теж є ландшафтно-рекреаційною територією для міста. Штучний острів Донауінзель, довжиною 20 км, відділяє нову річку від старої її частини. Задля збереження природного характеру річки в східній частині Відня створено біосферний заповідник Лобау. Дунайський канал став громадським простором з багаточисельними кав'ярнями, барами, пришвартованими туристськими суднами та місцем проведення фестивалів (св. 6,7). Ця локація є воротами до центру міста - тут перетинаються декілька міських автобусних маршрутів [20].

Світлина 6,7. Дунайський канал у Відні. Австрія. Інтернетресурс

Концентрація історично-культурних пам'яток, туристичні атракції, проведення масових заходів сприяє активній життєвій енергії громадського простору прибережної зони Венеції (св.8-10). З давніх давен Слов'янська набережна - найдовша венеціанська набережна, що тягнеться на 1,5 км, була місцем зустрічі імператорів, принців, послів; сюди пришвартовувалися торгові судна; тут вирувало бурхливе життя міста. Ця венеціанська набережна є візитівкою міста: туристи концентруються саме тут, відвідуючи центральну площу Венеції, прогулюючись вздовж мосту Зітхань вбік Арсеналу, тут відкриваються гарні краєвиди на Гранд канал в бік площі Сан Марко і палац Дожів. Скупчення туристів утворюють навіть затори з людей, особливо ближче до головної площі під час святкових карнавалів.

Світлина 8-10. Громадський простір прибережних зон. Венеція. Італія. (Інтернет ресурс)

Сучасною тенденцією світової містобудівної практики стає ревіталізація річок в містах. Це є рішенням проблеми збереження річкових екосистем в урбанізованому середовищі та створенні сучасних громадських просторів на прибережних територіях. Містобудівна організація громадських просторів в прибережних зонах відроджених річок Парижа (св.11), Кельну (св.12), Сеула (св.13-15) тощо є прикладом вдалої реалізації проектів та співпраці містобудівельників, архітекторів, інженерів при активній участі місцевої громади та підтримки державних органів влади. Прибережні зони українських міст чекають на ревіталізацію. Для вирішення задач збереження природного балансу річкової екологічної системи в сучасному урбанізованому середовищі, створення виразного, презентативного громадського міського простору із задоволенням потреб мешканців необхідним є об'єднання потенції фахівців, громадськості, місцевої влади, розумної екологічної державної політики та достатнього фінансування.

Світлина 11. Відроджена набережна Сени. Париж
Рейн. Кельн (Інтернет ресурс)

Світлина 12. Прибережна зона річки

Світлина 13-15. Ревіталізація річки Чхонгечхон. Сеул. Південна Корея

Висновок. Алекс Крейгер влучно зазначив: «Аура міста мешкає біля його берегів» [21]: береги річок - це і громадський простір, і локація для споруд водного господарства, і зона відпочинку в урбанізованому середовищі, і

презентація міста. Враження від міста складається на основі його громадських просторів, які сформовані й на прибережних зонах. Виразний, красивий та зручний громадський простір прибережної зони є обличчям міста, його презентацією. Фахово організовані набережні для променаду мешканців з веломаршрутами, парками, ботсадами, зонами активного та тихого відпочинку є окрасою міської тканини. Можливість доступу до води всіх громадян, заборона прокладання транзитних магістралей та промпідприємств, недопущення сміттєзвалищ, організація фіксованих озелених прибережно-захисних смуг є необхідними складовими зони громадської забудови прибережних територій міста, що бракує прибережним зонам українських міст. Фахова містобудівна організація прибережної зони вимагає особливої уваги науковців, містобудівельників, екологів, міської влади та прийняття відповідних документів на законодавчому рівні, достатнього фінансування. Досвід містобудівної організації прибережних зон Будапешту, Братислави, придунайських міст Німеччини та Слов'янської набережної Венеції є прикладом прибережних зон, де співіснують стародавні традиції та сучасність – від старовинних будівель та історичних пам'яток до сучасного мистецтва та хіп-фестивалів, де активний відпочинок мешканців на природі можливо поєднувати з пізнавальним культурно-історичним та гастрономічним туризмом. Світовий досвід ревіталізації міських прибережних зон, перетворення її в активний міський громадський простір є прикладом сучасних тенденцій містобудування.

Список використаних джерел

1. УСЕ Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. Ради академік НАНУ М. Попович. - 4-те вид., виправл., доп. – Видавництво «ТЕКА», 2006.-VIII + 1432 с.: іл.
2. Вадімов В., Вадімова А. Екосистемні передумови районування прирічкових територій України на основі басейнового підходу/ Вадімов В., Вадімова А//Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку прибережних територій: збірник наукових праць – Вип.17. - К.: Ін-т «ДІПРОМІСТО», 2009. - С. 62-68.
3. Путерман Л. Місто та берегові зони/ Путерман Л// Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку прибережних територій: збірник наукових праць – Вип.17. - К.: Ін-т «ДІПРОМІСТО», 2009. -С. 42-50.
4. Тімохін В. Прогнозно-проектний потенціал розвитку прибережних територій Києва/ Тімохін В// Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку прибережних територій: збірник наукових праць – Вип.17. - К.: Ін-т «ДІПРОМІСТО», 2009. - С. 76-85.
5. Кодін В. Напрями містобудівної реконструкції прирічкових територій в історичному центрі міста Харкова/ Кодін В// Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку прибережних територій: збірник наукових праць – Вип.17. - К.: Ін-т «ДІПРОМІСТО», 2009. - С. 114-123.
6. Шебек Н. Прибережні території і природний розвиток міста/ Шебек Н// Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку прибережних територій: збірник наукових праць – Вип.17. - К.: Ін-т «ДІПРОМІСТО», 2009. -С. 124-133.

7. Топчієв О. Проблеми функціональної та планувальної організації великого приморського міста (на прикладі Одеси) /Топчієв О// Проблеми розвитку прибережних територій: збірник наукових праць – Вип.17. - К.: Ін-т «ДІПРОМІСТО», 2009. - С. 86-93.
8. Яцик А.В. Водогосподарська екологія: у 4 т., 7 кн. - К.: Генеза, 2004. -Т.4, кн.6,7. - 680 с.:іл.
9. Яцик А.В., Шевчук В.Я. Енциклопедія водного господарства, природокористування, природовідтворення, сталого розвитку. – К.: Генеза, 2006. - 1000 с.:іл.
10. Михайлик О.О. Інженерне облаштування водоохоронних зон як першочерговий захід збереження водних об'єктів. Просторовий розвиток: наук. збірник. – К.: КНУБА, 2023. – Вип.4. – С. 103 -110.
11. Михайлик О.О. Містобудівна практика відродження прибережних територій. Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2023. – Вип. 82. – С. 251-261.
12. Михайлик О.О. Практика використання води в містах. Просторовий розвиток: наук. збірник. – К.: КНУБА, 2023. – Вип.2. – С. 94 -105.
13. Михайлик О.О. Річкові екосистеми Лісостепу й Степу: природні характеристики та особливості містобудівного освоєння. Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2023. – Вип. 83. – С. 200-210.
14. Михайлик О.О. Сині лінії як містобудівне обмеження прибережної акваторії. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2022. – Вип.63. – С. 135-144.
15. Михайлик О.О. Методи містобудівної організації та регенерації річкових екосистем Полісся. Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2022. – Вип. 80. – С. 295-305.
16. Mykhailyk Olha. Urban Planning Principles and Methods of Returning Coastal Areas to Citizens. Urban and Regional Planning. Vol. 6, No. 4, 2021, pp. 112-117.
17. Конфудор Ю.Ю., Артеменко І.І., Згурський В.А. та інші. Історія Києва. Древній та середньовіковий Київ. В 3 томах, 4 книгах. Т.1. видавництво «Наукова думка»,1982, с. 58.
18. Проект «Вкрадений Дніпро». Рекомендації щодо поліпшення ситуації з доступом киян до річки Дніпро. https://texty.org.ua/pdf/dnipro_recomm.pdf
19. День Дунаю. Державне агентство водних ресурсів України. <https://vodaif.gov.ua/vitayemo-z-dnem-dunayu/>
20. Дунайський біосферний заповідник. <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/dunayskyu-biosfernyu-zapovidnyk/>
21. City and River. Architecture construction city'2012. AAC-Media видавничий дім, 2012.- С. 79-95.

Ph.D or candidate of science **Olha Mykhailyk**,
Kyiv National University of Construction and Architecture

TOWN PLANNING DEVELOPMENT OF COASTAL TERRITORIES AS AREAS OF PUBLIC SPACES

The impression of the city is formed on the basis of its public spaces, which are also formed on the coastal zones. The expressive, beautiful and convenient public space of the coastal zone is the face of the city, its presentation. Professionally organized embankments for residents' promenades with bicycle routes, parks, boat gardens, zones for active and quiet recreation are the decoration of the city fabric. The possibility of access to water for all citizens, the prohibition of the construction

of transit highways and industrial enterprises, the prohibition of landfills, the organization of fixed landscaped coastal protective strips are necessary components of the public development zone of the coastal areas of the city.

Today, only 15% of the Dnipro shoreline within Kyiv can be considered generally accessible with an appropriate level of comfort. The transformation of the Dnieper embankment of the capital into a center of elite housing and a transport corridor is an impoverishment of the urban fabric, the loss of an important public space of Kyiv. River embankments in Kharkiv (Lopan, Kharkiv) are not architecturally organized public spaces, because unlike the Western European formation of embankments with parade facades, in Kharkiv, the backyards of warehouse and industrial zones traditionally extended onto the coastal areas. Primorsky Odessa is «faceless»: Primorsky Boulevard is narrow (the length of the boulevard is several hundred meters), the famous Potemkin Stairs lead «to nowhere» (they do not have direct access to the sea, but lead to the Maritime Station), the majestic building of the Opera House «turned away» from seas, adjacent water areas are occupied by port harbors.

The experience of the urban planning organization of the coastal zones of Budapest, Bratislava, the Danube cities of Germany and the Slavic Embankment of Venice is a worthy example of coastal zones where ancient traditions and modernity are combined - from ancient buildings and historical monuments to modern art and hip festivals, active recreation in nature with cognitive cultural - historical and gastronomic tourism. Cities of Ukraine lack urban development of coastal zones as public spaces. The world experience of revitalization of urban coastal zones, its transformation into an active urban public space is an example of modern urban planning trends.

Key words: public space; presentation function; urban development; coastal area; coastal zone; Danube; Venice; Budapest; Bratislava; Vienna; Slavic embankment.

REFERENCES

1. USE Universalnyi slovnyk-entsyklopediia / Hol. red. Rady akademik NANU M. Popovych. - 4-te vyd., vypravl., dop. – Vydavnytstvo «TEKA», 2006.-VIII + 1432 s.: il. {in Ukrainian}
2. Vadimov V., Vadimova A. Ekosystemni peredumovy raionuvannia pryrychkovykh terytorii Ukrainy na osnovi basinovoho pidkhodu/ Vadimov V., Vadimova A//Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy. Problemy rozvytku pryberezhnykh terytorii: zbirnyk naukovykh prats – Vyp.17. - K.: In-t «DIPROMISTO», 2009. - S. 62-68. {in Ukrainian}

3. Puterman L. Misto ta berehovi zony/ Puterman L// Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy. Problemy rozvytku pryberezhnykh terytorii: zbirnyk naukovykh prats – Vyp.17. - K.: In-t «DIPROMISTO», 2009. - S. 42-50. {in Russian}
4. Timokhin V. Prohnozno-proektnyi potentsial rozvytku pryberezhnykh terytorii Kyieva/ Timokhin V// Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy. Problemy rozvytku pryberezhnykh terytorii: zbirnyk naukovykh prats – Vyp.17. - K.: In-t «DIPROMISTO», 2009. - S. 76-85. {in Ukrainian}
5. Kodin V. Napriamy mistobudivnoi rekonstruktsii pryrychkovykh terytorii v istorychnomu tsentri mista Kharkova/ Kodin V// Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy. Problemy rozvytku pryberezhnykh terytorii: zbirnyk naukovykh prats – Vyp.17. - K.: In-t «DIPROMISTO», 2009. - S. 114-123. {in Ukrainian}
6. Shebek N. Pryberezhni terytorii i pryrodnyi rozvytok mista/ Shebek N// Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy. Problemy rozvytku pryberezhnykh terytorii: zbirnyk naukovykh prats – Vyp.17. - K.: In-t «DIPROMISTO», 2009. - S. 124-133. {in Ukrainian}
7. Topchiiev O. Problemy funktsionalnoi ta planovalnoi orhanizatsii velykoho prymorskoho mista (na prykladi Odesy) /Topchiiev O// Problemy rozvytku pryberezhnykh terytorii: zbirnyk naukovykh prats – Vyp.17. - K.: In-t «DIPROMISTO», 2009. - S. 86-93. {in Ukrainian}
8. Yatsyk A.V. Vodohospodarska ekolohiia: u 4 t., 7 kn.- K.: Heneza, 2004.- T.4, kn.6,7. - 680 s.:il. {in Ukrainian}
9. Yatsyk A.V., Shevchuk V.Ia. Entsyklopediia vodnoho gospodarstva, pryrodokorystuvannya, pryrodovidtvorennia, staloho rozvytku. – K.: Heneza, 2006.- 1000 s.:il. {in Ukrainian}
10. Mykhailyk O.O. Inzhenerne oblashtuvannya vodookhoronnykh zon yak pershocherhovyi zakhid zberezhennia vodnykh ob'ektiv. Prostorovyi rozvytok: nauk. zbirnyk. – K.: KNUBA, 2023. – Vyp.4. – S. 103 -110. {in Ukrainian}
11. Mykhailyk O.O. Mistobudivna praktyka vidrodzhennia pryberezhnykh terytorii. Mistobuduvannya ta terytorialne planuvannya: nauk.-tekhn. zbirnyk. – K.: KNUBA, 2023. – Vyp. 82. – S. 251-261. {in Ukrainian}
12. Mykhailyk O.O. Praktyka vykorystannia vody v mistakh. Prostorovyi rozvytok: nauk. zbirnyk. – K.: KNUBA, 2023. – Vyp.2. – S. 94 -105. {in Ukrainian}
13. Mykhailyk O.O. Rychkovi ekosystemy Lisostepu y Stepu: pryrodni kharakterystyky ta osoblyvosti mistobudivnoho osvoiennia. Mistobuduvannya ta terytorialne planuvannya: nauk.-tekhn. zbirnyk. – K.: KNUBA, 2023. – Vyp. 83. – S. 200-210. {in Ukrainian}

14. Mykhailyk O.O. Syni linii yak mistobudivne obmezhennia pryberezhnoi akvatorii. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia: nauk.-tekhn. zbirnyk. – K.: KNUBA, 2022. – Vyp.63. – S. 135-144. {in Ukrainian}
15. Mykhailyk O.O. Metody mistobudivnoi orhanizatsii ta reheneratsii richkovykh ekosystem Polissia. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia: nauk.-tekhn. zbirnyk. – K.: KNUBA, 2022. – Vyp. 80. – S. 295-305. {in Ukrainian}
16. Mykhailyk Olha. Urban Planning Principles and Methods of Returning Coastal Areas to Citizens. Urban and Regional Planning. Vol. 6, No. 4, 2021, pp. 112-117. {in Ukrainian}
17. Konfudor Yu.Iu., Artemenko I.I., Zghurskyi V.A. ta inshi. Istoriia Kyieva. Drevnii ta serednovikovy Kyiv. V 3 tomakh, 4 knyhakh. T.1. vydavnytstvo «Naukova dumka»,1982, s. 58. {in Russian}
18. Proiekt «Vkradenyi Dnipro». Rekomendatsii shchodo polipshennia sytuatsii z dostupom kyian do richky Dnipro. https://texty.org.ua/pdf/dnipro_recomm.pdf. {in Ukrainian}
19. Den Dunaiu. Derzhavne ahentstvo vodnykh resursiv Ukrainy. <https://vodaif.gov.ua/vitayemo-z-dnem-dunayu/>. {in Ukrainian}
20. Dunaiskyi biosfernyi zapovidnyk. <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/dunayskyy-biosfernyy-zapovidnyk/>. {in Ukrainian}
21. City and River. Architecture construction city2012. AAC-Media vydavnychi dim, 2012.- S. 79-95. {in Russian}